

LINGVOKULTURALOGIYA – TIL VA MADANIYAT TARKIBIDAGI YANGI FAN

Toshtemirova Sitora Ulug'bek qizi

Qarshi davlat universiteti magistri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7194120>

ARTICLE INFO

Received: 01st October 2022

Accepted: 05th October 2022

Online: 13th October 2022

KEY WORDS

lingvokulturologiya,
kontsepsiya, til, madaniyat,
dunyoning lingvistik tasviri.

ABSTRACT

Ushbu maqolaga ko'ra, til inson va jamiyat madaniyatini qanday aks ettirishini o'rganish boshqa madaniyatlar va mentalitetlarni tushunishimizga, shuningdek, madaniyatlararo muloqotning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Bundan tashqari, tilshunoslikning yangi tarmog'i bo'lgan lingvokulturologiya tushunchasini umumlashtiriladi va qator olimlarning ishlari muhokama qilinadi. Ushbu maqolada o'quvchiga til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini va ularning jamiyatdagi hayotiy rolini tushuntiriladi. Ushbu maqolaning maqsadi o'quvchini milliy akademik an'analarda ma'lum bo'lgan Lingvokulturologiyaning ilmiy va o'quv intizomiy, nafaqat lingvistik, balki madaniy bilimlarning kontekstda yanada muvaffaqiyatli rivojlanishi mumkinligiga ishonch hosil qilishdir. Tegishli nazariy va uslubiy ko'rsatmalar va atamalar, madaniy fanlar ishlab chiqilgan tadqiqot texnikasi yordamida Lingvokulturologiyaning obyektlarini yanada ochib beradi. Muallif "Lingvokulturologiya" tushunchasiga, uning kelib chiqishi, evolyutsiyasi va asosiy tadqiqot metodologiyalariga e'tibor qaratadi.

So'nggi paytlarda jadallashib borayotgan globallashuv sur'atlari va millatlar va xalqlar o'rtasidagi turli aloqalardagi sezilarli o'zgarishlar chet tilini o'rganish muhimligini yana bir bor ta'kidladi. Chet tillari turli xalqlar va madaniyatlar vakillari o'rtasida muloqot vositasi bo'lib xizmat qilishi hech kimga sir emas.

Har qanday chet tiliga nafaqat lingvistik me'yorlar tizimi, balki ijtimoiy normalar va

xulq-atvor, ma'naviy qadriyatlar tizimi sifatida ham qarash kerak. Har qanday jonli til nutq jamoasi, ya'ni so'zlashuvchi xalqlar bilan birgalikda rivojlanib borishi azaldan e'tirof etilgan. Tillar ushbu tillarda so'zlashuvchi xalqlarning madaniyati bilan uzviy birlikda o'qitilishi va o'rganilishi kerak. Fanda Lingvokulturologiyaning tarifini keltirilganda tilni madaniyat bilan

ajralmas muloqotda o'rganish zarurligi ta'kidlangan.¹

Hozirgi vaqtda madaniyatlararo muloqotning rivojlanishi turli xil odamlarning o'zaro bir birlarini tushunishlarini doimiy ravishda tadqiq etish va yaxshilashni talab qiladi. Buning sababi, muayyan tilning xususiyatlarini o'rganish, shuningdek, til va odamlar hayotining boshqa sohalari o'rtasidagi munosabatni ko'rib chiqish uchun yangi lingvistik yo'llar paydo bo'ladi. Biroq, zamonaviy jamiyatda nizolar hali ham mavjud bo'lib, ularning ba'zilari madaniy yoki til tafovutlaridan kelib chiqadi. Lingvokulturologiya potentsial kelishmovchiliklardan qochishning hal qiluvchi qismidir.

Lingvokulturologiya turli xalqlar madaniyatining turg'un bo'lib qolgan va tilda o'z aksini topgan til va madaniyat ko'rinishlarini o'rganadigan yangi fan sohasi hisoblanadi. Lingvokulturologiya birinchi marta XX asrning 70-yillarida Emil Benvenistning uch g'oyasi- til, madaniyat va inson shaxsiyati asosida tilshunoslikning mustaqil sohasi sifatida paydo bo'lgan. Maqsad V.V. Voroboyev V.A. Maslova, V.N. Telia, A.T. Xrolenko va shu sohada mashxurlar tomonidan ishlab chiqilgan filologik o'qitish usullari yordamida tili o'rganilayotgan mamlakatning tili va madaniyati haqidagi faktlarni faollashtirish edi. Ushbu olimlarning har biri lingvokulturologiya bo'yicha o'z nuqtai nazarini taqdim etdi. Zamonaviy mahalliy tilshunoslikdagi eng to'liq lingvokulturologiyaning nazariy va uslubiy asoslari Vorobevning "Lingvokulturologiya: nazariya va uslublar" asarida bayon etilgan. Vorobevning fikricha, lingvokulturologiya

til madaniyatining nazariy asosi sifatida qaraladi; U "madaniyat va tilning faoliyatidagi o'zaro bog'liqligi va o'zaro ta'sirini uning faoliyatida o'rganuvchi sintezlovchi murakkab ilmiy fan sifatida ta'riflanadi va bu jarayonni tizimli ravishda lingvistik va ekstralingvistik (madaniy) tarkibning birligida birliklarning ajralmas tuzilishi sifatida aks ettiruvchi sintezlovchi tipdagi murakkab ilmiy fan" sifatida aks ettiradi. (me'yorlar va umuminsoniy qadriyatlar tizimi). Tildagi madaniy hodisa bo'lgan til va madaniyatning o'zaro bog'liqligi va o'zaro tasiri muammosi nafaqat tilshunoslikda balki fanlararo umumiy ilmiy ahamiyatga ega hisoblanadi. Shuning uchun lingvokulturologiya zamonaviy tadqiqotlarda muhim o'rin tutadi.²

So'nggi o'n yillikda ushbu fanga bag'ishlangan bir qancha asarlar nashr etildi. Eng ommabop ilmiy asarni V.A. Maslovaning darsligi deb hisoblash mumkin. V.A. Maslov uslubiy ilmiy asoslarini ushbu darsligida keltiradi va lingvomadaniy tadqiqotlarning hozirgi tendentsiyalarini tavsiflaydi. muallif lingvokulturologiyaning fanlararo xususiyatini ta'kidlab, uni "tilshunoslik va madaniyatshunoslik chorrahasida paydo bo'lgan tilshunoslikning bir tarmog'i" sifatida "jonli milliy tilda mujassamlangan va lingvistik protsessorda namoyon bo'ladigan moddiy va ma'naviy madaniyatni o'rganuvchi gumanitar fan" , yoki "madaniyatshunoslik va tilshunoslik, etnolingvistika va madaniy antropologiya bo'yicha tadqiqotlar natijalarini o'zlashtirgan bilimlarning integral sohasi"

¹ V.A. Maslova Linguoculturology. Moscow: Academy, 2001. p 206

² V.V. Voroboyev Linguoculturology: Theory and methods. Moscow: RUDN, 1997 . p 36

sifatida tariflaydi³. "Lingvokulturologiya" atamasi tilshunoslik va madaniyatshunoslik chorrahasida paydo bo'lgan fanni anglatadi. Bu fan xalq madaniyatining tilda aks etishi va mustahkamlanishi masalasini o'rganadi. "Lingvokulturologiya" atamasi tilshunoslik va kulturologiya chorrahasida paydo bo'lgan fanni anglatadi. Bu fan xalq madaniyatining tilda aks etishi va mustahkamlanishi masalasini o'rganadi.

Lingvokulturologiya jonli milliy tilda mujassamlangan va lingvistik jarayonlarda namoyon bo'lgan moddiy va ma'naviy madaniyatni o'rganadigan gumanitar fandır. Bu tilning asosiy funksiyalaridan biri madaniyatni yaratish, rivojlantirish, saqlash va uzatish vositasi bo'lish, bu ishni qanday amalga oshirilishini aniqlash va tushuntirish imkonini beradi. Uning maqsadi tilning o'z birliklarida mujassamlash, madaniyatni saqlash va tarjima qilish usullarini o'rganishdir.

Y.A. Belchikovning fikriga ko'ra, zamonaviy lingvokulturologiyaning dolzarb muammolaridan biri til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir mexanizmlarini izlash bilan bog'liq, chunki "til va madaniyat umumiy gumanistik asosga ega"⁴. Lingvokulturologiyaning maqsadi til o'z birliklarida mujassamlashtirgan usullarni o'rganish, madaniyatni saqlash va uzatishdir.

Lingvokulturologiya muayyan tarixiy jamoaning madaniy qadriyatlarida asosida til aloqasi tizimida qayta ishlab chiqariladigan jamiyatning milliy shakllarini o'rganadi. Lingvokulturologiyaning eng muhim vazifasi va uning xarakterli farqlovchi xususiyati uning tilda xalq madaniyatini tizimli ravishda aks ettirishidir.

Lingvokulturologiya dunyoning lingvistik rasmini o'rganadi, til va madaniyat faktlarining o'zaro ta'siri va o'zaro munosabatidagi tizimli tavsifini beradi. A.T.Xrolenko buni quyidagicha tushuntiradi: "Til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikning o'zgaruvchan tomoni bilan bog'liq asosiy masalalar: madaniyat dinamikasi bilan bog'liq bo'lgan til va uning birliklaridagi o'zgarishlar, shuningdek, til tuzilishidagi o'zgarishlar va madaniy ma'nolarning tilda amalga oshirilishi bilan oldindan belgilab qo'yilgan madaniyatning faoliyatidir"⁵.

Til va madaniyatning o'zaro bog'liqligi va o'zaro ta'siri, tildagi madaniy hodisa bo'lgan mavzu tilshunoslikda keng ilmiy ahamiyatga ega bo'lib, haqiqatda ko'p tarmoqli hisoblanadi. Til o'rganishga lingvokulturologik qarashning asosiy elementlaridan biri til va madaniyatning o'zaro ta'siridir. Bu fikrga uchta nuqtai nazardan qarash mumkin:

1) Til - insonning umumiy madaniyati, nutq madaniyati va muloqot madaniyatining ko'rsatkichi sifatida.

2) Til - madaniy hodisa va xalq madaniyatining ombori saqlovchisi va bir avloddan keyingi avlodga o'tkazish usuli sifatida.

3) Til- madaniyatning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan adabiyotni yaratish usuli sifatidagi.

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, shuni aytishimiz mumkinki, lingvokulturologiyaning vazifalari nafaqat til va madaniyatning o'zaro ta'sirini o'rganishni, balki tilda madaniyat va tafakkurni aks ettirishni ham o'z ichiga oladi. Shunday qilib, xalq dunyoqarashi, tafakkuri, madaniy qadriyatlar va ularning

³ V.A. Maslova Linguoculturology. Moscow: Academy, 2001. p 35

⁴ Y.A. Belchikov, 2009. p 7

⁵ A.T. Xrolenko, 2004. p 31

tilda aks etishi madaniy tilshunoslik tadqiqotining asosiy predmeti hisoblanadi. Lingvokulturologiyaning xususiyatlarini ko'rib chiqqach, bugungi kunda mavjud bo'lgan juda ko'p turli xil madaniyatlar va tillarni hisobga olgan holda, bu tilshunoslikning eng qiyin va keng sohalardan biri degan xulosaga keldik. Bu ilmiy yo'nalish esa doimo rivojlanib boradi. Bu rivojlanish esa til va madaniyatning doimo o'zgarib turishi bilan bog'liq. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, lingvokulturologiya tilga madaniy hodisa va oqilona fikrning namoyon bo'lishi sifatida qaraydigan tilshunoslikning bir tarmog'idir.

U mamlakatning turli davrlardagi tarixiy-ijtimoiy rivojlanishi bilan bog'liq holda til birliklarini sinchiklab o'rganishga qaratilgan bo'lib, tilni murakkab tizim sifatida umumiy keng tushunishni ta'minlaydi. Lingvokulturologiya tilshunoslikda muhim rol o'ynaydi, chunki u fanlararo soha bo'lib, uni o'rganish natijasida to'plangan ma'lumotlar amalda qo'llanilishi mumkin. Natijada, lingvokulturologiya tilshunoslikning faol rivojlanayotgan yangi predmeti bo'lib, lingvistik tadqiqotlar uchun samarali mavzu bo'lishi mumkin degan xulosaga keldik.

References:

1. Belchikov Y. A Cultural aspect of philological disciplines // Philological sciences. No.4, 2009 p 7
2. Benveniste E. General linguistics, "Progress" Moscow 1994, p. 4
3. Khrolenko A. T Fundamentals of Linguoculturology: Proc. Allowance. –M., 2009, p. 31
4. Maslova V. A. Linguoculturology. Moscow Publishing Center "Academy", 2001. p 30,32
5. Vorkachev S.G. Linguoculturology, language personality, concept: the establishment of the anthropocentric paradigm in linguistics // Philological sciences. 2001. No.1. P 65–67
6. Vorobev V. V. Linguoculturology: Theory and Methods. Moscow: RUDN, 1997. p 36